

**METODOLOŠKI OVIR ZA IZRAČUNAVANJE KLIZNE SKALE
USKLAĐENE SA ZAKONOM O JAVNIM NABAVKAMA
BOSNE I HERCEGOVINE**

**METHODOLOGICAL FRAMEWORK FOR CALCULATING THE
SLIDING SCALE, HARMONIZED WITH THE LAW ON PUBLIC
PROCUREMENT OF BOSNIA AND HERZEGOVINA**

**Dr. sc. Suvad Isaković¹, redovni profesor
Univerzitet u Zenici, Politehnički fakultet
Zenica
Bosna i Hercegovina**

REZIME

Ekspanzija pandemije COVID 19 na globalnom nivou uzrokovala je značajne poremećaje lancima dobave, što je potaknulo drastičan rast cijena roba i usluga. Nadalje, rat u Ukrajini početkom 2022. godine, izazvao je svjetsku nestašicu energenata, zbog čega su cijene roba i usluga kako na svjetskom tržištu tako i u Bosni i Hercegovini nastavile nezaustavljivo da rastu. Veliki broj preduzeća koji su imali zaključene ugovore za izvođenje radova sa klauzulom "Nepromjenjivost cijene", suočili su se sa ogromnim finansijskim problemima. Naime, iako je članovima 636. do 639. Zakona o obligacionim odnosima Bosne i Hercegovine, propisana mogućnost promjene cijene kod ugovora sa ugovorenom klauzulom "Nepromjenjivost cijene", naručioci radova nisu prihvatili zahtjeve izvođača za izmjenu ugovorenih cijena zbog činjenice da su ugovori zaključeni u postupcima javnih nabavki. Kako bi omogućio naručiocima iz javnog sektora da izvrše izmjene ugovorenih cijena u ugovorima zaključenim u postupcima javne nabavke, Zakonodavac je izvršio izmjene i dopune Zakona o javnim nabavkama Bosne i Hercegovine. Svrha ovog rada je predložiti metodološki okvir za izračunavanje povećanja cijene zaključenog ugovora, koji je usklađen sa odredbama Zakona o javnim nabavkama Bosne i Hercegovine.

Cljučne riječi: klizna skala, ugovori, indeksi cijena, Zakon o javnim nabavkama BiH

ABSTRACT

The global COVID-19 pandemic expansion caused significant disruptions to supply chains, which triggered a drastic increase in the prices of goods and services. Furthermore, the war in Ukraine at the beginning of 2022 caused a global shortage of energy, which is why the prices of goods and services, both in the world market and in Bosnia and Herzegovina, continued to rise relentlessly. Many companies that had concluded contracts for the performance of works with the clause "Price fixed", faced enormous financial issues. Namely, although articles 636 to 639 of the Law on Obligation Relations of Bosnia and Herzegovina stipulate the possibility of the price change in contracts with the agreed clause "Price fixed", the contracting authorities did not accept requests from the contractors to change the agreed prices, due to the fact that the contracts were concluded in public procurement procedures. In order to enable the public sector employers to make changes to the agreed prices in the contracts concluded in public procurement procedures, the Legislature made amendments and supplements to the Law on Public Procurement of Bosnia and Herzegovina. This paper aims to propose a methodological

¹ Ovlašteni predavač javnih nabavki Bosne i Hercegovine

framework for calculating the increase in the price of the concluded contract, aligned with the provisions of the Law on Public Procurement of Bosnia and Herzegovina.

Key words: sliding scale, contracts, price indexes, Law on Public Procurement of Bosnia and Herzegovina

1. UVOD

Karakteristika građevinskih projekata ogleda se između ostalog kroz činjenicu da se ugovor o izvođenju građevinskih radova zaključuje nakon dostavljanja ponude izvođača i prihvatanja ponude od strane naručioca, u pogledu vrijednosti ponuđenih radova i rokova realizacije ugovora. Ugovorne strane imaju dvije mogućnosti, od kojih su: ugovaranje cijene sa klauzulom „*Nepromjenjivost cijene*“ kojom se izvođač obavezuje izvršiti ugovorene radove po ugovorenoj cijeni ili da ugovore klauzulu "*Promjenjivost cijene*", za što bi u tenderskoj dokumentaciji morala biti priložena tablica o procentualnom učešću svih troškova u ponuđenoj cijeni za: materijale izrade, energente (gorivo, mazivo, električna energija, plin), rad i fiksni koeficijent u kojem su sadržani indirektni troškovi preduzeća i indirektni troškovi gradilišta kao i profit preduzeća kalkulisan u prodajnu cijenu.

Ugovorna klauzula "*Promjenjivost cijene*" naziva se također i kliznom skalom. Klizna skala u pravilu se primjenjuje u ugovorima čija realizacija traje duži vremenski period, npr. 1 godina i duže, u kojem se zbog različitih tržišnih uticaja mogu značajno promijeniti elementi ugovorene cijene na tržištu roba i usluga. Zbog toga se u ugovorima obično za izvođenje građevinskih radova s ciljem očuvanja ugovorene finansijske vrijednosti radova, ugovara i klauzula "*Promjenjivost cijene*", kojom se na mjesečnom nivou izračunava koeficijent promjenjivosti ugovorene cijene u odnosu na cijene u vrijeme izvođenja radova, a sve sa ciljem utvrđivanja osnovanosti za izmjenu cijene izvedenih radova.

U postupcima javnih nabavki u Bosni i Hercegovini, ugovornu klauzulu "*Promjenjivost cijene*", ugovorni organi primjenjuju isključivo u postupcima nabavke roba, konkretno u postupcima nabavke nafte i naftnih derivata, jer su nafta i naftni derivati berzanska roba čija se prodajna cijena mijenja na dnevnom nivou. Za sve ostale nabavke u postupcima javnih nabavki, ugovorni organi isključivo primjenjuju ugovornu klauzulu "*Nepromjenjivost cijene*", što nije bio problem za izvođače sve do nastanka pandemije COVID - 19 i početka rata u Ukrajini.

Naime, prije navedenih događaja, tržišne cijene roba i usluga, ako se izuzmu nafta i naftni derivati, bile su stabilne dugi niz godina unazad, bilježile su blagi rast kojeg su izvođači radova prilikom izrade ponuda mogli predvidjeti i uključiti u svoju ponudu.

2. PRAVNI OSNOV ZA IZMJENU UGOVORENE CIJENE

2.1 Zakon o obligacionim odnosima Bosne i Hercegovine

Pravni osnov za izmjenu ugovorene cijene za ugovore kojim nije ništa ugovoreno u pogledu promjenjivosti cijene ili je ugovorena klauzula „*Nepromjenjivost cijene*“, temelji se na odredbama članova Zakona o obligacionim odnosima Bosne i Hercegovine ("Sl. list SFRJ", br. 29/1978, 39/1985, 45/1989 - odluka USJ i 57/1989, "Sl. list RBiH", br. 2/1992, 13/1993 i 13/1994 i "Sl. novine FBiH", br. 29/2003 i 42/2011), kako slijedi:

Član 636.:

(1) Ako ugovorom u pogledu izmjene cijene nije predviđeno što drugo, izvođač koji je svoju obavezu ispunio u predviđenom roku može zahtijevati povećanje cijene radova ako su se u vremenu između zaključenja ugovora i njegovog ispunjenja povećale cijene elemenata na osnovu kojih je određena cijena radova, tako da bi trebalo da ta cijena bude veća za više od dva procenta.

(2) U slučaju da izvođač svojom krivicom nije izveo radove u roku predviđenim ugovorom, on može zahtijevati povećanje cijene radova ako su se u vremenu između zaključenja ugovora i dana kad je prema ugovoru trebalo da radovi budu završeni povećale cijene elemenata na osnovu kojih je određena cijena radova, tako da bi trebalo da ona, prema novim cijenama tih elemenata, bude veća za više od pet procenata.

(3) U slučajevima iz prethodnih stavova izvođač može zahtijevati samo razliku u cijeni radova koja prelazi dva, odnosno pet procenata.

(4) Izvođač se ne može pozivati na povećanje cijena elemenata na osnovu kojih je određena cijena radova, ako je do povećanja cijene došlo nakon njegovog dolaska u docnju“.

Član 637.:

„(1) Ako je ugovoreno da se cijena radova neće mijenjati u slučaju da se poslije zaključenja ugovora povećaju cijene elemenata na osnovu kojih je ona određena, izvođač može, i pored ovakve odredbe ugovora, zahtijevati izmjenu cijene radova ako su se cijene elemenata povećale u tolikoj mjeri da bi trebalo da cijena radova bude veća za više od deset procenata.

(2) Ali, i u ovom slučaju izvođač može zahtijevati samo razliku u cijeni koja prelazi deset procenata, osim ako je do povećanja cijena elemenata došlo poslije njegovog dolaska u docnju“.

S obzirom da se u parničnim postupcima primjenjuju Posebne uzanse o građenju (“Sl. list SFRJ”, br. 18/77), potrebno je istaći da su članovima od 23. do 29. Posebnih uzansi o građenju propisani uslovi izmjene cijene zbog promijenjenih okolnosti, od kojih je između ostalog članom 28. propisano: „Ako je ugovoreno da se cijena ne mijenja zbog nastupanja promijenjenih okolnosti, izmjena ugovorene cijene se može zahtijevati ako se cijena zbog promijenjenih okolnosti poveća ili smanji za više od 10%.“.

Prema odredbama Zakona o obligacionim odnosima BiH, nije predviđena mogućnost da naručilac traži smanjenje cijene, ukoliko su cijene na tržištu značajno smanjene, međutim, kako je propisano članom 28. Posebnih uzansi o građenju, zbog promijenjenih okolnosti, izmjena ugovorne cijene može se tražiti ako su cijene povećane ili smanjene za više od 10%.

2.2 FIDIC - Opći uslovi ugovaranja

Prema FIDIC-ovim Općim uslovima ugovaranja, potklauzulom 13.8 "Korekcija zbog izmjene u troškovima" propisano je: "U smislu ove potklauzule, izraz "tabela podataka o korekciji" predstavlja kompletnu tabelu podataka o korekciji u Prilogu ponude. Ako ne postoji takva tabela podataka o korekciji, ova potklauzula ne važi.

Ukoliko ova potklauzula važi, iznosi koji su plativi Izvođaču, koriguju se za povećanje ili smanjenje cijena radne snage, robe i ostalih inputa, dodavanjem ili odbijanjem iznosa utvrđenih pomoću formule koja je predstavljena u ovoj potklauzuli".

Dakle, prema citiranoj potklauzuli 13.8 FIDIC-ovih Općih uslova ugovaranja, uslov za primjenu klizne skale jeste prethodno ugovorena tablica sa navedenim koeficijentima elemenata cijene koji predstavljaju direktne troškove. Također, promjenjivost cijene, kako je propisano, može se povećavati ali i spuštati zavisno od tržišnih cijena u vrijeme izvođenja radova.

Za razliku od naprijed citiranih uslova propisanih potklauzulom 13.8 FIDIC-a, kojom je propisano da se izmjena ugovorene cijene može zahtijevati samo ukoliko je ugovorena "tabela podataka o korekciji", odnosno tablica koeficijenata učešća direktnih troškova i fiksnog dijela u ugovorenoj cijeni, Zakonom o obligacionim odnosima Bosne i Hercegovine, članom 637. propisani su uslovi koji izvođaču omogućavaju, bez obzira na ugovorenu klauzulu „Nepromjenjivost cijena“, da zahtijeva od naručioca povećanje ugovorene cijene.

2.3 Zakon o javnim nabavkama Bosne i Hercegovine

U slučajevima zaključenja ugovora u postupcima javnih nabavki u kojima se primjenjuje Zakon o javnim nabavkama Bosne i Hercegovine, pravni osnov za promjenu ugovorene cijene temelji se na članu 72. stav (5) Zakona o javnim nabavkama BiH (Sl. glasnik Bosne i Hercegovine, broj: 39/14), u kojem je propisano: „*Prilikom dodjele ugovora o nabavci, cijena navedena u najpovoljnijoj ponudi kao i uslovi utvrđeni u tenderskoj dokumentaciji ne mogu se mijenjati. Izuzetno, ako se u tenderskoj dokumentaciji predviđa odredba o promjenjivosti cijena s objektivno utvrđenim pravilima o promjenjivosti cijene, takva odredba unosi se u ugovor o javnoj nabavci*“.

Dakle, prema citiranoj odredbi Zakona dopušteno je ugovorenu cijenu mijenjati u fazi realizacije ugovora samo u slučaju da je u postupku javne nabavke tenderskom dokumentacijom predviđena klauzula „*Promjenjivost cijene*“ sa objektivno utvrđenim pravilima, odnosno tablicom sa procentualnim učešćem direktnih troškova i fiksnog dijela ponuđene cijene.

S obzirom na činjenicu, da su pandemija COVID 19 i rat u Ukrajini uticali na prekid lanaca dobave roba i usluga, što je za posljedicu imalo enormna povećanja cijena roba i usluga na globalnom nivou, s ciljem iznalaženja rješenja za probleme s kojim su se susrele ugovorne strane koje su u postupcima javnih nabavki u Bosni i Hercegovini zaključile ugovore sa klauzulom „*Nepromjenjivost cijene*“, Zakonodavac je donio Izmjene i dopune Zakona o javnim nabavkama Bosne i Hercegovine (Sl. glasnik Bosne i Hercegovine, broj: 59/22) kojim su propisane nove zakonske odredbe kojim je ugovornim stranama omogućen pravni okvir da zbog značajnog povećanja tržišnih cijena roba i usluga, izvrše izmjenu ugovorenih cijena na aktivnim ali i budućim ugovorima.

Članom 33. stav (5), (6) i (7) Zakona o izmjenama i dopunama ZJN BiH (Sl. glasnik Bosne i Hercegovine, broj: 59/22) propisano je: „*Izuzetno od odredbi člana 72. stav (5) ovog Zakona, ugovor o javnoj nabavci može se izmijeniti tokom njegovog trajanja bez provođenja novog postupka javne nabavke ako su kumulativno ispunjeni sljedeći uslovi: a) do potrebe za izmjenom došlo je zbog okolnosti koje pažljiv i savjestan ugovorni organ nije mogao predvidjeti; b) izmjenom se ne mjenja cjelokupna priroda ugovora; c) svako povećanje cijene nije veće od 30% vrijednosti prvobitnog ugovora i ne može imati za cilj izbjegavanje primjene ovog Zakona. (6) Izmjena ugovora u smislu stava (5) ovog člana nije moguća ako je riječ o povećanju cijena do 5% vrijednosti prvobitnog ugovora robe i usluga, odnosno do 10% vrijednosti prvobitnog ugovora o javnoj nabavci radova. (7) Izmjena cijena može se zahtijevati samo za razliku u cijeni koja prelazi 5% odnosno 10%, osim ako je do povećanja cijena došlo poslije dobavljačevog dolaska u docnju*“.

Iako je Zakonodavac omogućio ugovornim stranama da mogu bez provođenja novog postupka javnih nabavki izmijeniti vrijednost prvobitnog ugovora uz ispunjenje Zakonom propisanih uslova, značajan broj naručilaca nije prihvatio prijedlog izvođača za izmjenu ugovorenih cijena. Naime, ključni problem s kojim su se suočile ugovorne strane je kako utvrditi objektivnu metodologiju kojom će se dokazati stvarni uticaj tržišnog povećanja cijena na ugovorene cijene, jer je Zakonom u članu 75. stav (11) propisano: „*U procesu izmjene ugovora, ugovorni organ mora obezbijediti dokaze, u pisanoj formi, koji potvrđuju postojanje činjenica i okolnosti iz stava (5) ovog člana, na osnovu kojih je izmijenjen ugovor*“.

S obzirom da tenderskom dokumentacijom u postupku javne nabavke za ugovore sa klauzulom "Nepromjenjivost cijene" nije ugovorena tablica sa procentualnim učešćem elemenata cijene u ugovorenoj cijeni, ugovorne strane prvo moraju pristupiti utvrđivanju tablice sa vrijednostima koeficijenta, odnosno procentualnog učešća pojedinačnih direktnih troškova, indirektnih troškova i profita u ugovorenoj cijeni, nakon čega se pristupa izračunavanju promjenjivosti cijene.

3. VRSTE METODA ZA UTVRĐIVANJE PROMJENJIVOSTI UGOVORENIH CIJENA

Kalkulacija cijene predstavlja računski postupak kojim se izračunavaju planirani troškovi koji će nastati u postupku proizvodnje nekog proizvoda ili izvođenja nekih radova. Kalkulacije cijena u građevinarstvu, s aspekta njihove namjene, dijele se na dvije osnovne vrste (Simović, V. 2002), od kojih su:

- 0 Kalkulacija cijena namijenjena za nastup preduzeća na tržištu. U ovu vrstu kalkulacija cijena ubrajaju se projektantske kalkulacije, predračunske kalkulacije cijene koštanja projekta koje su namijenjene za utvrđivanje planirane cijene koštanja projekta i ponudbene kalkulacije na osnovu kojih izvođači formiraju cijene ponude za izvođenje radova.
- 0 Kalkulacija cijena namijenjena za interne upotrebe. Koristi se prilikom internog raspoređivanja troškova između internih učesnika u procesu izvođenja građevinskih radova.

Svaka kalkulacija cijena zasniva se na sljedećim principima [Isaković, S. 209:2021]:

- 0 *princip tačnosti troškova*: tačan i pravilan izračun troškova prema jedinici mjere i cijeni koštanja,
- 0 *princip pravovremenosti evidentiranja troškova*: troškovi se evidentiraju pravovremeno i prema mjestu nastanka kako bi se dokumentovao njihov nastanak,
- 0 *princip sveobuhvatnosti troškova*: u kalkulaciju cijene trebaju se uključiti svi troškovi koji nastaju u procesu proizvodnje ili izvođenja radova,
- 0 *princip efektivnosti i efikasnosti*: izračunate cijene u kalkulaciji zasnivaju se na stvarno očekivanim troškovima uz efikasno korištenje resursa preduzeća,
- 0 *princip uporedivosti*: uporedivost kalkulacije cijene sa istim ili sličnim prethodnim i budućim kalkulacijama.

Dakle, ugovorena cijena nastala je postupkom izrade kalkulacije planiranih troškova, npr. nekog predmeta u procesu proizvodnje. Kako bi napravili analizu ugovorene cijene neophodno je objektivno utvrditi strukturu procentualnog učešća elemenata cijene od kojih je sastavljena prodajna cijena. U elemente cijene ubrajaju se:

a) direktni troškovi [Isaković, S. 2021.], od kojih su:

- 0 *materijali izrade*, kao što su materijali koji se neposredno ugrađuju u predmet rada, npr. cigla, cement, betonski čelik,
- 0 *potrošni materijali*, kao što su materijali koji su utrošeni da bi se ugradili materijali izrade npr. vijci za spajanje, premazi za oplatu, voda,
- 0 *energenti koji pokreću sredstva rada*, kao što su nafta i naftni derivati, plin, električna energija,
- 0 *rad proizvodnih radnika* koji neposredno rade na predmetu rada,

b) indirektni troškovi [Bezak, S., 2003.], od kojih su:

- 0 *materijalni troškovi režije* (papir, toneri, računari, grijanje, električna energija),
- 0 *amortizacija sredstava rada, opreme i infrastrukture preduzeća*,
- 0 *investicijska i tekuća održavanja*,
- 0 *brutto plaće režijskih radnika* (računovodstvo, finansije, logistika, uprava preduzeća i sl.),
- 0 *brutto plaće proizvodnih radnika koji imaju režijski karakter* (voditelji radova, poslovođe, obezbjeđenje gradilišta),
- 0 *troškovi osiguranja*,
- 0 *bankarski troškovi*,
- 0 *troškovi najma opreme ili infrastrukture*,
- 0 *troškovi kredita*.

Ugovorne strane za izračunavanje promjenjivosti cijene mogu koristiti sljedeće metode: a) dokumentarna metoda, b) indeksna metoda, c) kombinovana metoda.

Dokumentarna metoda – zasniva se na detaljnoj analizi troškova pojedinačnih cijena za svaku ili samo za ključne ugovorene stavke iz ponude na osnovu koje je zaključen ugovor. Dokazivanje promjenjivosti cijene vrši se na način da izvođač sačini detaljnu analizu ugovorene cijene tako što će raščlaniti sve planirane direktne troškove u koje su uključeni materijali izrade, energenti i rad. Raščlanjivanje direktnih troškova temelji se na građevinskim normama ili dugim propisima kojim se dokazuje količina potrebnog materijala izrade, energenata ili rada, na osnovu kojeg su kalkulisane pojedinačne ugovorene cijene.

U analizi cijene, izvođač treba naručiocu predočiti dokaze o informativnim cijenama koje su bile izvođaču na raspolaganju u vrijeme izrade ponude. Nadalje, izvođač treba da dostavi naručiocu materijalne dokaze u vidu plaćenih računa, zaključenih ugovora ili finansijske dokumentacije o stvarnim troškovima materijala izrade, troškovima energenata i troškovima rada u vrijeme izvođenja radova.

Razlika između ukupnih planiranih direktnih troškova (materijali izrade, energenti i rad) u vrijeme izrade ponude i ukupnih stvarnih direktnih troškova (materijali izrade, enegenti i rad) predstavlja finansijsku vrijednost promjenjivosti cijene. S obzirom da je izmjenama i dopunama ZJN BiH, između ostalog propisan i uslov: "*svako povećanje cijene nije veće od 30% vrijednosti prvobitnog ugovora*", izračunavanjem promjenjivosti cijene dokumentarnom metodom moraju se obuhvatiti sve stavke iz ugovora a ne samo jedna ili više stavki.

Dokumentarna metoda za izračunavanje promjenjivosti cijene je vrlo složena i za naručioca rizična metoda dokazivanja promjenjivosti cijena jer postoji realna mogućnost da izvođači u svrhu pribavljanja dokaza sa dobavljačima dogovaraju veće cijene od stvarnih cijena koje će prikazati naručiocu.

Indeksna metoda – zasniva se na prethodno ugovorenoj strukturi procentualnog učešća svakog elementa cijena koje se ugovaraju. Naime, ugovorne strane u ugovoru ugovore klauzulu "*Promjenjivost cijene*" i tablicu o procentualnom učešću elemenata cijene u koje se ubrajaju direktni troškovi, indirektni troškovi i profit preduzeća.

Direktni troškovi se sastoje od pojedinačnih faktora koji se označavaju od f_1 do f_n i oni predstavljaju: a) ključne materijale izrade, b) energete (u koje se ubrajaju nafta i naftni derivati, plin, električna energija) i c) rad radne snage.

U tablici se dodjeljuje i faktor fiksnog koeficijenta f_0 koji u sebi sadrži procentualno učešće: indirektnih troškova preduzeća, indirektnih troškova gradilišta, profit preduzeća i one direktne troškove koji u ugovorenoj cijeni učestvuju sa manje od 1%, zbog čega je bespotrebno izračunavati njihovu promjenjivost cijene.

Fiksni koeficijent (f_0) naziva se "fiksni", jer se u obrascu za izračunavanje promjenjivosti cijene ponaša fiksno, odnosno za njega se ne izračunava promjenjivost cijene nego se njegova vrijednost dodaje zbiru koeficijenata koji predstavljaju faktor direktnih troškova ($f_1 - f_n$).

Dakle, dodijeljeni koeficijenti faktora direktnih troškova od f_1 do f_n (materijali izrade, energenti i rad) uvećavaju se sa fiksnim koeficijentom f_0 tako da u zbiru iznosi 1,00 ili procentualno 100% ugovorene cijene.

Za izračunavanje promjenjivosti cijene, bez obzira koja se metoda primjenjuje, koristi se formula prikazana pod brojem (1).

$$P_n = '1 * \frac{ITc1}{IBc1} + '2 * \frac{ITc2}{IBc2} + '3 * \frac{ITc3}{IBc3} + '4 * \frac{ITc}{IB4} + (...) + '0 \quad (1)$$

gdje je:

- 0 P_n – Ponderisani koeficijent promjenjivosti cijene,
- 0 '1, '2, '3, '4 (f_n) – Koeficijent učešća direktnih troškova u ugovorenoj cijeni,
- 0 $ITc1, ITc2, ITc3, ITc4$ (...) – Indeksi tekućih cijena direktnih troškova,
- 0 $IBc1, IBc2, IBc3, IBc4$ (...) – Indeksi baznih cijena direktnih troškova,
- 0 '0 – Fiksni koeficijent.

Ponderisani koeficijent predstavlja svođenje svih koeficijenata na jedan ponder koji se množi sa vrijednošću radova izvedenih tokom jednog mjeseca.

Izračunavanje pojedinačnih koeficijenata vrši se na način da se koeficijent faktora nekog pojedinačnog direktnog troška - $f1$ množi sa rezultatom dobijenim iz odnosa indeksa tekuće cijene tog pojedinačnog direktnog troška - $ITc1$ i indeksa bazne cijene takvog pojedinačnog direktnog troška $IBc1$, kako je prikazano u obrascu broj (2).

$$f1 * \frac{ITc1}{IBc1} \quad (2)$$

gdje je:

0 $f1$ – Koeficijent učešća nekog od faktora pojedinačnog direktnog troška,

0 $ITc1$ – Indeks tekuće cijene nekog faktora direktnih troškova,

0 $IBc1$ – Indeks bazne cijene nekog faktora direktnih troškova.

Indeksi tekućih cijena i indeksi baznih cijena za određeni mjesec pribavljaju se od Agencije za statistiku Bosne i Hercegovine ili od entitetskih agencija za statistiku. Za period za izračunavanje indeksa tekućih cijena adekvatno je uzeti cijene iz prethodnog mjeseca u odnosu na mjesec za koji se vrši izračunavanje promjenjivosti cijene, jer materijali koji se ugrađuju u tekućem mjesecu u većini slučajeva kupljeni su mjesec dana ranije.

Bazne cijene uzimaju se iz perioda kada je voljom obje ugovorne strane zaključen ugovor i time međusobno prihvaćene ugovorne obaveze. Prema FIDIC-ovim Općim uslovima ugovaranja, bazni troškovi preuzimaju se iz perioda 28 dana prije predaje ponude.

Umnožak pojedinačnih koeficijenata faktora $f1$ do fn sa indeksima promjenjivosti cijena uvećani sa fiksnim koeficijentom faktora $f0$ predstavlja ponderisani koeficijent - Pn koji pokazuje visinu promjenjivosti ugovorene cijene za određeni mjesec, kako je prikazano u obrascu broj (1).

Indeksna metoda za izračunavanje promjenjivosti cijene je najpogodnija metoda, posebno za naručioca, jer su pribavljeni dokazi o promjenjivosti cijena u vidu indeksa cijena pribavljeni od zvaničnih institucija koje vrše prikupljanje i obradu podataka. Nedostatak ove metode ogleda se u činjenici da agencije za statističku obradu podataka u Bosni i Hercegovini vode evidentiranje promjene cijena samo za proizvode koji se proizvode u Bosni i Hercegovini.

Kombinovana metoda - zasniva se na izračunavanju promjenjivosti ugovorene cijene, kombinovanjem "*dokumentarne metode*" i "*indeksne metode*". Ova metoda za utvrđivanje promjenjivosti cijene koristi formula za izračunavanje ponderisanog koeficijenta kao što se koristi primjenom "*indeksne metode*".

Međutim, zbog činjenice da agencije za statističku obradu podataka u Bosni i Hercegovini vode evidenciju promjenjivosti cijena samo za proizvode koji se proizvode u Bosni i Hercegovini, prilikom izbora "*indeksne metode*" nastaje problem za pribavljanje indeksa tekućih cijena za proizvode koji se ne proizvode u Bosni i Hercegovini.

U cilju prevazilaženja navedenog problema, indeks tekućih cijena za materijale za koje agencije za statističku obradu podataka u Bosni i Hercegovini ne vode evidenciju, izračunava se primjenom "*dokumentarne metode*", na način da izvođač naručiocu predoči dokaze u vidu plaćenih računa, zaključenih ugovora ili finansijskih dokumenta kojim se dokazuju troškovi kupljenog materijala, te se stavljanjem u odnos tekuće cijene predmetnog materijala i njegove bazne cijene, izračunava indeks tekuće cijene za predmetni materijal koji se uključuje u formulu za izračunavanje ponderisanog koeficijenta promjenjivosti cijene, kako je prikazano u obrascu broj (3).

$$ITc = \frac{Tc}{Bc} \frac{123,30 \text{ KM}}{115,40 \text{ KM}} = 1,0684 \quad (3)$$

gdje je:

- 0 ITc – Indeks tekuće cijene nekog materijala,
- 0 Tc – Tekuća cijena nekog materijala,
- 0 Bc – Bazna cijena nekog materijala.

Dakle, prema naprijed prikazanom primjeru, izračunati indeks tekuće cijene nekog materijala iznosi 1,0684, što nam pokazuje da je tekuća cijena nekog materijala povećana za 6,84 % u odnosu na ugovorenu cijenu.

Kombinovana metoda za izračunavanje promjenjivosti cijene je najobjektivnija metoda kako za naručioca tako i za izvođača jer se promjenjivost cijena u najvećoj mjeri dokazuje indeksima cijena pribavljenim od zvaničnih agencija za statističku obradu podataka, dok se za nedostajuće podatke indeksi izračunavaju dokumentarnom metodom.

4. METODOLOŠKI OKVIR ZA POVEĆANJE UGOVORENE CIJENE PREMA ZAKONU O JAVNIM NABAVKAMA BOSNE I HERCEGOVINE

Članom 33. stav (5), (6) i (7) Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o javnim nabavkama Bosne i Hercegovine (Sl. glasnik Bosne i Hercegovine, broj: 59/22) propisano je: „*Izuzetno od odredbi člana 72. stav (5) ovog Zakona, ugovor o javnoj nabavci može se izmijeniti tokom njegovog trajanja bez provođenja novog postupka javne nabavke ako su kumulativno ispunjeni sljedeći uslovi:*

- a) *do potrebe za izmjenom došlo je zbog okolnosti koje pažljiv i savjestan ugovorni organ nije mogao predvidjeti;*
- b) *izmjenom se ne mjenja cjelokupna priroda ugovora;*
- c) *svako povećanje cijene nije veće od 30% vrijednosti prvobitnog ugovora i ne može imati za cilj izbjegavanje primjene ovog Zakona.*

(6) Izmjena ugovora u smislu stava (5) ovog člana nije moguća ako je riječ o povećanju cijena do 5% vrijednosti prvobitnog ugovora robe i usluga, odnosno do 10% vrijednosti prvobitnog ugovora o javnoj nabavci radova.

(7) Izmjena cijena može se zahtijevati samo za razliku u cijeni koja prelazi 5% odnosno 10%, osim ako je do povećanja cijena došlo poslije dobavljačevog dolaska u docnju.

Stavom (11) člana 72. Zakona, propisano je: „*U procesu izmjene ugovora, ugovorni organ mora obezbijediti dokaze u pisanoj formi, koji potvrđuju postojanje činjenica i okolnosti iz stava (5) ovog člana, na osnovu kojih je izmijenjen ugovor*“.

Prema citiranim odredbama Zakona propisani su kumulativni uslovi za izmjenu ugovorene cijene zaključenog ugovora bez ponovnog provođenja postupka javnih nabavki. Također, propisano je da ugovorni organ mora obezbijediti dokaze u pisanoj formi, koji potvrđuju postojanje činjenica i okolnosti zbog kojih se provodi postupak izmjene ugovorene cijene.

4.1. Utvrđivanje strukture procentualnog učešća elemenata cijene u ugovorenoj cijeni

Ugovorne strane su u slučaju zaključenja ugovora sa klauzulom „*Nepromjenjivost cijene*“ suočene sa velikim izazovom: kako i na koji način objektivno utvrditi koji su to promjenjivi elementi ugovorene cijene jer se ugovorena cijena sastoji od:

- a) *direktnih troškova, koji uključuju troškove materijala izrade, troškove pomoćnog materijala, troškove energenata (nafta i naftni derivati, plin i električna energija) i troškove rada,*
- b) *indirektnih troškova preduzeća i indirektnih troškova gradilišta,*
- c) *profita preduzeća.*

Nabavka materijala i izrada AB ploče Ugovorena cijena: 169,50 KM/m³ bez PDV-a		
Indirektni troškovi, profit i direktni troškovi manji od 1% 19,50 KM (f0 = 0,13)	19,50 KM (f0 - 0,13) Profit (10%) Indirektni troškovi (2,5%) Direktni troškovi < 1% (0,5%)	Indirektni troškovi + profit + direktni troškovi <1%
Direktni troškovi 150,00 KM (f1 ... f6 = 0,87)	150,00 KM (f1 ... f6) 18,00 KM (f6 - 0,10810) 14,00 KM (f5 - 0,08408) 30,00 KM (f4 - 0,14930) 45,00 KM (f3 - 0,27027) 18,00 KM (f2 - 0,10810) 25,00 KM (f1 - 0,15015)	Radna snaga Dizel gorivo Električna energija Betonski čelik Agregat Cement

Izvor: Obrada Autora

Slika broj 1. Primjer strukture elemenata ugovorene cijene jedne stavke

Na Slici broj 1. prikazan je primjer strukture elemenata ugovorene cijene za „Nabavka materijala i izrada AB ploče“, na kojoj su raščlanjeni svi faktori sa prikazanim koeficijentima i njihovom procentualnom učešću u ugovorenoj jediničnoj cijeni.

Direktni troškovi koji su predmet analize promjenjivosti ugovorene cijene od kojih su: *f1* - cement, *f2* - agregat, *f3* - betonski čelik, *f4* - električna energija, *f5* - dizel gorivo, *f6* - radna snaga, u ugovorenoj jediničnoj cijeni od 169,50 KM, učestvuju sa 87% ili 150,00 KM, dok faktor *f0* koji predstavlja nepromjenjivi ili fiksni dio cijene, u koji spadaju: indirektni troškovi preduzeća, indirektni troškovi gradilišta, profit i direktni troškovi koji pojedinačno u cijeni učestvuju sa manje od 1% i nepotrebno je za takve male vrijednosti izračunavati promjenjivost cijene.

4.2. Analiza ugovorene cijene

S obzirom da u zaključenim ugovorima sa ugovorenim klauzulom „Nepromjenjivost cijene“ ugovorne strane nisu ugovorile strukturu pojedinačnog učešća elemenata u ugovorenoj cijeni, izvođač radova mora naručiocu dokazati putem detaljne analize ugovorene cijene procentualno učešće pojedinačnih elemenata direktnih troškova u ugovorenoj cijeni kao i procentualno učešće indirektnih troškova i profita u ugovorenoj cijeni.

Utvrđivanje pojedinačnih direktnih troškova u ugovorenoj cijeni potrebno je zbog činjenice da se promjenjivost ugovorene cijene provodi isključivo na direktnim troškovima, odnosno na troškovima materijala izrade, troškovima energenata i troškovima rada koji su neposredno ugrađeni, npr. u građevinski objekat.

Indirektni troškovi preduzeća, indirektni troškovi gradilišta i profit preduzeća iako se svrstavaju u elemente cijene ne mogu biti predmet izračunavanja promjenjivosti cijene jer imaju "interni karakter" za razliku od direktnih troškova (materijal izrade, energenti i rad) koji imaju "eksterni karakter", zbog toga što ih izvođač neposredno ugrađuje u predmet rada.

Analiza ugovorene cijene radi se na način da se sve stavke iz predmjera radova detaljno razlože prema direktnim troškovima koji su uključeni u cijenu prilikom izrade kalkulacije, nakon čega se pojedinačno svaki direktni trošak iz predmjera radova količinski zbroji, te da se na osnovu baznih cijena izračuna vrijednost takvog pojedinačnog direktnog troška.

Izračunata ukupna vrijednost pojedinačnog direktnog troška dijeli se vrijednošću prvobitnog ugovora, kako bi se izračunalo procentualno učešće svakog pojedinačnog direktnog troška i time odredili koeficijenti faktora f_l do f_n .

Fiksni dio f_0 u koji se ubrajaju indirektni troškovi preduzeća, indirektni troškovi gradilišta i profit preduzeća u pomoćnoj analizi ugovorene cijene za pojedinačne stavke nema potrebe pojedinačno raščlanjivati jer se nakon dokazivanja količine i vrijednosti pojedinačnih direktnih troškova ugovorene cijene preostala vrijednost definiše kao fiksni dio - f_0 ugovorene cijene.

S obzirom da se u predmjeru radova ne nalazi iskazana pojedinačna količina potrebnih materijala izrade za neku stavku, neophodno je na osnovu građevinskih normativa izračunati količine pojedinačnih materijala izrade, energente potrebne za rad, mašine i opremu koje se koriste prilikom ugradnje materijala izrade kao i potrebnu količinu rada proizvodnih radnika.

Za tu svrhu izrađuje se pomoćna analiza za svaku pojedinačnu stavku iz predmjera radova u kojoj se na osnovu normativa izračunava potrebna količina materijala izrade, energenata i rada proizvodnih radnika, kako je prikazano na Slici broj 2.

UGOVORENA CIJENA: 253,35 KM/m ³ , analiza cijene po m ³					Količina: 270,00			
<i>Nabavka, transport i izrada glatke betonske ploče kao podloge, u debljini od 10 cm, armirane u jednoj zoni armaturnom mrežom Q188 i planiranim dilatacionim fugama. U stavku ulazi (...)</i>								
MATERIJAL IZRADE	Opis materijala izrade	JM	Kol.	JC	Direktni troškovi			
		kg	390,0 0	0,19	Rad	Materijal	Energenti	
	Cement						74,10	
	Agregat	m ³	1,006	25,00			25,15	
PVC folija	m ²	10,00	0,60			6,00		
RAD		Opis rada						
s. GN 230, 502 str. 18. stavka br. 4 (b i c) beton (0,55)/ m ²	Izrada i nabijanje ploča	h	5,50	5,76	31,68			
GN-561-201 str. 390 stavka br. 3 folija (0,234 h/m ²)	Postavljanje folije	h	2,34	5,76	13,48			
s. GN 420,301 str. 20 za dilatacione fuge (0,4)	Utova, istovar i prenos	h	0,40	5,76	2,30			
ENERGENTI		Mašine, vozila						
	Kamion	lit	0,246	1,493			0,368	
	Mikser za Betona	lit	6,697	1,493			10,00	
DIREKTNI TROŠKOVI - f_l - f_n					47,46	105,25	10,37	
UKUPNO DIREKTNI TROŠKOVI						163,08	64,37%	
FIKSNI DIO - f_0						90,27	35,63%	
UGOVORENA CIJENA						253,35 KM/m ³		

Izvor: Obrada autora

Slika broj 2. Primjer izrade pomoćne analize cijene direktnih troškova

Iz primjera pomoćne analize za jednu stavku, kako je prikazano na Slici broj 2., vidimo da se materijal izrade sastoji od 3 (tri) vrste materijala izrade, cementa, agregata i PVC folije, zbog čega je nakon raščlanjivanja svih stavki iz predmjera radova, potrebno sabrati pojedinačne količine materijala izrade, kako bi se utvrdilo njihovo pojedinačno učešće u vrijednosti prvobitnog ugovora. Također, troškovi rada i troškovi energenata zbrajaju se iz svih stavki predmjera radova nakon čega se izračunava njihovo učešće u vrijednosti prvobitnog ugovora.

Analizu ugovorene cijene i njene pomoćne analize najpraktičnije je raditi u Excel programu, u kojem će se pomoćne analize formulama uvezati sa glavnom analizom ugovorene cijene u kojoj će biti prikazane količine za svaku ugovorenu stavku razložene na: količine materijala izrade, količine potrebnih energenata i količine potrebnog rada proizvodnih radnika.

Nakon izračunavanja količina materijala izrade, energenata i rada isti se množe sa baznim cijenama koje su korištene prilikom izrade kalkulacije cijene na osnovu koje je zaključen prvobitni ugovor.

Bazne cijene izvođač dokazuje naručiocu dokazima od kojih mogu biti: ponuda dobavljača i/ili računi za kupljenu robu i/ili cijene iz baznog perioda koje publikuju neke od agencija za statistiku u Bosni i Hercegovini i/ili finansijska dokumentacija o prosječnim plaćama i to sve iz baznog perioda, odnosno perioda kada je pripremana ponuda ili kada je zaključen prvobitni ugovor.

4.3. Izračunavanje ponderisanog koeficijenta promjenjivosti cijene

Nakon što se sačini pregled procentualnog učešća pojedinačnih direktnih troškova u vrijednosti ugovora, izdvojiti će se svi oni direktni troškovi (materijali izrade, energenti i rad) koji u ugovorenoj cijeni učestvuju sa 1% i više, kako je to prikazano u Tabeli broj 1.

Tabela broj 1: Primjer procentualnog učešća elemenata cijene u vrijednosti ugovora i vrijednost indeksa za pojedinačne stavke direktnih troškova

Izvor: Obrada Autora

R. br.	Elementi ugovorene cijene	Koeficijent učešća faktora u vrijednosti ugovora	ITc* VII 2022.	IBc** IX 2020.	Izvor indeksa cijena
1	Portland cement	f1 0,0248 (2,48%)	125,9	1,00	FZS BiH
2	Lomljeni kamen	f2 0,0422 (4,22%)	117,9	1,00	FZS BiH
3	Betonski čelik	f3 0,0518 (5,15%)	202,2	1,00	FZS BiH
4	Kamen granit	f4 0,4344 (4,344%)	169,1	1,00	Ponude
5	Drvo	f5 0,0188 (1,88%)	147,0	1,00	FZS BiH
6	Oprema	f6 0,0349 (3,49%)	100,0	1,00	Ponude
7	Dizel gorivo	f7 0,1140 (11,40%)	197,4	1,00	FZS BiH
8	Troškovi rada	f8 0,1491 (14,91%)	127,8	1,00	FZS BiH
	Zbir indirektnih troškova, profita i direktnih troškova ? 1%	f0 0,1300 (13,00%)			
	Ukupno	1,00 (100%)			
*Indeks tekuće cijene, **Indeks bazne cijene					

Kako je prikazano u Tabeli broj 1, indeksi tekućih cijena za drvo i kamen granit izračunati su primjenom dokumentarne metode dok su preostali indeksi cijena preuzeti od Federalnog zavoda za statistiku.

Nakon što su izdvojeni direktni troškovi koji su predmet izračunavanja promjenjivosti cijena, te pribavljeni indeksi tekućih cijena, pristupa se izračunavanju promjenjivosti cijene kako je niže prikazano u obrascima (4), (5) i (6).

$$P_n = f_1 * \frac{ITc_1}{IBc_1} + f_2 * \frac{ITc_2}{IBc_2} + f_3 * \frac{ITc_3}{IBc_3} + f_4 * \frac{ITc_4}{IBc_4} + f_5 * \frac{ITc_5}{IBc_5} + f_6 * \frac{ITc_6}{IBc_6} + f_7 * \frac{ITc_7}{IBc_7} + f_8 * \frac{ITc_8}{IBc_8} + f_0 \quad (4)$$

$$P_n = 0,0248 * \frac{1,259}{1,00} + 0,0422 * \frac{1,179}{1,00} + 0,0518 * \frac{2,022}{1,00} + 0,4344 * \frac{1,691}{1,00} + 0,0188 * \frac{1,47}{1,00} + 0,0349 * \frac{1,00}{1,00} + 0,1140 * \frac{1,974}{1,00} + 0,1491 * \frac{1,278}{1,00} + 0,1300 \quad (5)$$

$$P_n = 0,0312 + 0,0498 + 0,1047 + 0,7345 + 0,0276 + 0,0349 + 0,2250 + 0,1905 + 0,1300 = 1,5282 \text{ ili } 52,82\% \quad (6)$$

4.4. Raspodjela troškova uzrokovanih promjenama tržišnih cijena

Nakon izračunavanja ponderisanog koeficijenta P_n , prema rezultatu se može vidjeti da je tekuća cijena za direktne troškove materijala izrade, energente i rad koji su utrošeni u mjesecu izvršenja radova uvećani za 52,82% u odnosu na baznu cijenu po kojoj su izvršeni radovi ugovoreni.

S obzirom da se npr. ugovori na izgradnji objekata realizuju više mjeseci ili godina, izračunavanje ponderisanog koeficijenta potrebno je raditi svaki mjesec, tako da se nakon izvršenja ugovora prilikom konačnog obračuna izračunati ponderisani koeficijenti svedu na srednju vrijednost koja predstavlja koeficijent povećanja vrijednosti ugovora.

Tabela broj 2. Primjer izračunavanja srednje vrijednosti ponderisanog koeficijenta za 12 mjeseci realizacije ugovora - Izvor: Obrada Autora

Opis elemenata cijene	Koeficijenti strukture učešća indirektnih troškova + profita i direktnih troškova u vrijednosti ugovora		Tekući indeksi elemenata cijene, decembar	Izvor podatka	Tekući indeksi elemenata cijene, januar	Izvor podatka	Tekući indeksi elemenata cijene, novembar	Izvor podatka	REKAPITULACIJA
	f0								
Fiksni dio	f0	0,1300	Januar		Februar (...)		(...) Decembar		Jan. - Dec.
Portland cement	f1	0,0734	150,00	FZS	120,00	FZS	120,00	FZS	
Lomljeni kamen	f2	0,0410	120,00	FZS	110,00	FZS	110,00	FZS	
Rasvjetna tijela	f3	0,0438	120,00	FZS	150,00	FZS	150,00	FZS	
Kamen granit	f4	0,4210	130,00	Pon.	120,00	Pon.	120,00	Pon.	
Drvo	f5	0,0155	140,00	FZS	130,00	FZS	130,00	FZS	
Art oprema	f6	0,0630	140,00	Pon.	140,00	Pon.	140,00	Pon.	
Dizel gorivo	f7	0,1073	180,00	FZS	170,00	FZS	185,00	FZS	
Troškovi rada	f8	0,1050	122,01	FZS	122,01	FZS	122,01	FZS	
Ponderisani koeficijent - P_n		1,00000	1,33291		1,26295		1,26905		1,528
Vrijednost izvedenih radova			100.000,00		250.000,00		280.000,00		1 mil. KM
Tržišna vrijednost povećanja cijena			33.291,45		63.238,18		75.333,86		528.200,00
Prvo povećanje cijene do 10% prvobitnog ugovora koje pada na teret izvođača									100.000,00
Dopušteno maksimalno povećanje cijene 30% vrijednosti prvobitnog ugovora koje pada na teret naručioca									300.000,00
Povećanje cijene preko dopuštenog maksimalnog povećanja vrijednosti prvobitnog ugovora koje pada na teret izvođača									128.200,00

Potrebno je podsjetiti da su Zakonom o javnim nabavkama u Bosni i Hercegovini propisana ograničenja u pogledu dopuštene promjene vrijednosti prvobitnog ugovora.

Tako je članom 75. stav (5) Zakona o javnim nabavkama Bosme i Hercegovine, tačkom c) propisano da: „svako povećanje cijene nije veće od 30% vrijednosti prvobitnog ugovora i ne može imati za cilj izbjegavanje primjene ovog Zakona“, dok je u stavu (6) propisano: „Izmjena

ugovora u smislu stava (5) ovog člana nije moguća ako je riječ o povećanju cijena do 5% vrijednosti prvobitnog ugovora robe i usluga, odnosno do 10% vrijednosti prvobitnog ugovora o javnoj nabavci radova.“

Dakle, iz citiranih odredbi Zakona, maksimalno povećanje cijene ne može biti veće od 30% vrijednosti ugovora, ali je izmjenu ugovora dopušteno napraviti onda kada je vrijednost povećanja cijene prvobitnog ugovora veća od 5% za robe i usluge ili veća od 10% za ugovorene radove.

Kako je naprijed prikazano izračunavanjem promjenjivosti cijene u kojem je srednja vrijednost ponderisanih koeficijenta promjenjivosti cijene $SPn = 1,528$ što nam pokazuje da su tekuće cijene direktnih troškova povećane za 52,82%. Raspodjela troškova u ovom primjeru nastalih povećanjem tržišnih cijena prvobitnog ugovora prikazan je na Slici broj 3.

528.200,00 KM	Povećanje prvih 10% vrijednosti prvobitnog ugovora: 100.000,00 KM, pada na teret izvođača
	Maksimalno dopušteno povećanje 30% vrijednosti prvobitnog ugovora: 300.000,00 KM, pada na teret naručioca
	Preostali troškovi povećanja cijena do 528.200,00 KM ili 128.200,00 KM padaju na teret izvođača

Izvor: Obrada Autora

Slika broj 3. Primjer raspodjele troškova nastalih povećanjem cijena direktnih troškova tokom realizacije ugovora

Na Slici broj 3. prikazan je primjer raspodjela troškova nastalih kao posljedica tržišnog povećanja cijena tokom realizacije ugovora. Iako prema izračunatoj srednjoj vrijednosti ponderisanih koeficijenta povećanje cijene prvobitnog ugovora iznosi 528.200 KM što je značajno više od maksimalno dopuštenog iznosa, u ovom primjeru to je 300.000,00 KM koje padaju na teret naručioca, dok preostali troškovi povećanja cijene: prvo povećanje cijene prvobitnog ugovora u visini 10% ili 100.000,00 KM i razlika preostalih troškova povećanja cijene prvobitnog ugovora u visini od 128.200,00 KM padaju na teret izvođača.

Iako "Klizna skala" ima svrhu očuvanja finansijske vrijednosti prvobitno ugovorenih radova, posmatrajući naprijed kroz primjer prikazanu raspodjelu povećanja cijena, stiče se utisak da je izvođač oštećen jer mu prema zakonskim propisima pripada maksimalno 30% povećanja cijene prvobitnog ugovora. Međutim, valja podsjetiti na činjenicu, da je predmetni izračun promjenjivosti cijene proveden u slučaju kad je voljom stranaka ugovorena klauzula "Nepromjenjivost cijene", zbog čega je Zakonodavac morao voditi računa ne samo o interesima izvođača nego i o interesima naručioca. U poslovnom svijetu opće je poznata činjenica, da poslovne odluke ne donose uvijek "dobitak", dešavaju se slučajevi kada poslovna odluka donese i "gubitak" za donosioca odluke.

5. ZAKLJUČAK

Povećanje tržišnih cijena izazvano inflatornim kretanjima svakako ima negativne efekte na ugovaranje građevinskih radova velike vrijednosti koji traju duži vremenski period. Kako bi se očuvala finansijska vrijednost ugovorenih radova, ugovornim stranama u postupcima javnih nabavki najprikladnije je da ugovore klauzulu "Promjenjivosti cijene" i definišu tablicu strukture učešća pjedinačnih direktnih troškova u cijeni. Iako navedeni prijedlog ima svoje prednosti, ugovorni organi u Bosni i Hercegovini nerado prihvataju da zaključe ugovor sa klauzulom "Promjenjivost cijene", što u konačnici ima za posljedicu otežanu realizaciju zaključenih ugovora pa nerijetko i raskid takvih ugovora, zbog nemogućnosti izvođača da se nosi sa teretom povećanja tržišnih cijena tokom realizacije ugovora.

Zaključeni ugovori sa klauzulom "*Nepromjenjivost cijene*" za ugovorne strane tokom njihove realizacije u uslovima visoke inflacije predstavljaju veliki izazov s aspekta objektivnog utvrđivanja strukture učešća direktnih troškova, indirektnih troškova i profita u ugovorenoj cijeni. S obzirom da naručioci prema odredbama Zakona za svaku izmjenu prvobitnog ugovora moraju obezbijediti dokaze u pisanoj formi koji potvrđuju postojanje činjenica i okolnosti zbog kojih vrše izmjenu cijene prvobitnog ugovora, izvođači su obavezni da prilikom analize stavki ugovorene cijene u smislu dokazivanja procentualnog učešća pojedinačnih stavki u vrijednosti ugovora takvu analizu urade na osnovu građevinskih normativa vremena ili količina za pojedinačne direktne troškove, kao što su količine potrebnog rada ili količine potrebnih energenata.

U konačnici, za izračunavanje promjenjivosti cijene za ugovorne strane, najobjektivnije je koristiti "*kombinovanu metodu*", prije svega zbog činjenice da se značajan broj podataka o cijenama pribavlja od državnih, odnosno entitetskih statističkih agencija, čime je maksimalno obezbijedena transparentnost u pribavljanju podataka za izmjenu prvobitnog ugovora.

Bez obzira koju metodu za izračunavanje promjenjivosti cijena odaberu ugovorne strane, prema odredbi člana 33. Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o javnim nabavkama BiH, promjenjivost cijene potrebno je izračunati za sve stavke iz ugovora prema periodu izvođenja. Dakle, ne može se izračunavati promjenjivost cijene samo za npr. jednu ili nekoliko ugovorenih stavki iz ugovora, jer se izmjena cijena može zahtijevati kako je propisano, samo za razliku u cijeni koja prelazi 5% odnosno 10%, vrijednosti prvobitnog ugovora, tako da bi se u slučaju izračunavanja promjenjivosti cijene samo npr. za nekoliko stavki, vrlo teško ispunili uslovi povećanja cijene koje je veće od 5% za robe i usluge, odnosno 10% za radove, u odnosu na vrijednost prvobitnog ugovora.

S obzirom da su Izmenama i dopunama Zakona o javnim nabavkama BiH propisani uslovi pod kojim se može izmjeniti vrijednost prvobitnog ugovora, kojim se usklađuju tekući troškovi izvršenih radova sa troškovima iz baznog perioda, valja istaći nepobitnu činjenicu, da izvršenim usklađivanjem tekućih i baznih cijena npr. ugovorenih radova, izvođač se neće u cjelosti obešteti, zbog zakonskih ograničenja povećanja vrijednosti prvobitnog ugovora.

Svaka poslovna odluka pa i odluka izvođača da zaključi ugovor sa klauzulom "*Nepromjenjivost cijene*", nosi sa sobom poslovni rizik koji uvijek pada na teret donosioca poslovne odluke, u ovom slučaju izvođača radova.

6. LITERATURA

- [1] Bezak, S.: Struktura promjene cijene građevinskih radova, *Građevinar* 55, 8, 2003., str. 457-461
- [2] Isaković, S.: Osnove organizacije i ekonomske preduzeća, IPI privredni inženjering, 2021.
- [3] Simović, V.: Leksikon građevinarstva, Masmedia, Zagreb, 2002.
- [4] FIDIC - Međunarodna federacija konsalting inženjera – Fédération Internationale des Ingénieurs-Conseils, Uslovi ugovaranja za postrojenje i projektovanje - izgradnja (Žuta knjiga), 1999.
- [5] Posebne uzanse o građenju ("Sl. list SFRJ", br. 18/77).
- [6] Zakon o obligacionim odnosima Bosne i Hercegovine ("Sl. list SFRJ", br. 29/1978, 39/1985, 45/1989 - odluka USJ i 57/1989, "Sl. list RBiH", br. 2/1992, 13/1993 i 13/1994 i "Sl. novine FBiH", br. 29/2003 i 42/2011).
- [7] Zakon o javnim nabavkama Bosne i Hercegovine (Sl. glasnik Bosne i Hercegovine, broj: 39/14)
- [8] Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o javnim nabavkama Bosne i Hercegovine (Sl. glasnik Bosne i Hercegovine, broj: 59/22).